

Papp Géza

Száz évvel ezelőtt*

szeptember 3-án az *Alkotmány* című napilapnak (a *Nemzeti Újság* elődjének) egyik tudósítója a következőket írta: *Papp Géza zenetörténész az MTA Zene-tudományi Intézetének ny. főmunkatársa.*

„A katolikus egyházi zenekongresszus tegnap befejezte működését. Három napon át tartott, tanácskozásaival és vitáival derék munkát végzett, a melyre büszkén tekinthet vissza. Rámutatott arra a nagyon is kóros és beteg állapotra, a melyben a katolikus egyházi zene és ének e hazában jelenleg sinlődik. Föltárta leplezetlenül és őszintén a sebeket, hogy aztán az igazi lelkesedés szülte legnagyobb jóakarattal ajánlhassa föl a magyar katolikusoknak azokat a gyógyszereket, a mik a tátongó sebeket, ha gyorsan nem is, de minden esetre biztosan behegesztik.

Hogy pedig a szép szavaknak nyomatékot is adjon és hogy biztosítsa az egyházi ének és zene reformjának most már elodázhatatlan ügyét: tanácskozásainak legszebb koronájaképen nagy lelkesedéssel megalakította az *Országos Magyar Cecilia-egyesületet*. Miként a művelt külföldön mindenfelé, most már tehát nálunk is annak az egyesületnek lesz hivatása: gondoskodni a bajok orvoslásáról, egyengetni a reformok talaját s az üdvös munkában szorgos és fáradhatatlan társul szegődtetni a magyar katolikus társadalomnak minden a magasztos ügyért lelkesülő és tettere kész tagját.”¹

Az OMCE megalakulásának, illetve a szóban forgó egyházzenei kongresszusnak természetesen megvoltak a maguk előzményei. De ne menjünk nagyon messze az előkészületek vizsgálatában!

A helyzet feltárásában, a tájékoztatásban és a szervezésben kétségtelenül a legnagyobb szerepet a *Katolikus Egyházi Zeneközlöny* vállalta, az „Az egyházi zene összes ágaira kiterjedő havi folyóirat”, melyet 1893-ban két lelkes fővárosi egyházi karnagy, Erney József és Langer Viktor alapított. „Az egyházi funkciókkal oly szoros viszonyban álló zenére —írják—, vagyis inkább a szent liturgiát kiegészítő énekekre hazánkban oly kevés gond fordítottatik, hogy bátran ki lehet mondani, miszerint az, mit e részben az egyház szolgálatában álló egyének nagy része nyújt, nemcsak az egyház kívánalmainak meg nem felel, hanem annak rendeleteivel határozottan ellenkezik.” „E visszás állapot segíteni lesz főtörekvése a »Katolikus Egyházi Zeneközlöny«-nek.”² Nem

* A szerző 1977. november 19-én, az Országos Magyar Cecilia Társulat (korábban: Egyesület — OMCE) jubileumi közgyűlésén felolvasott megemlékezésének — „Nyolcvan évvel ezelőtt” — szerkesztett változata.

¹ *Alkotmány* II (1897) 211. sz., 6. („Kath. egyházi zenekongresszus”)

² *Katolikus Egyházi Zeneközlöny* I (1893) 1. sz., 1. („Programmunk”)

elégsszenek meg azonban a negatívumok felsorakoztatásával. Már a következő számok egyikében, az „Egy lépés előre” c. cikkben olvashatjuk: „Tagadhatatlan, hogy az a nagyfontosságú mozgalom, mely az egyházi zene terén legújabbán megindult és hazánkban már is szerte észlelhető, első impulzusát Pécsről [...] nyerte.” Dulánszky Nándor püspök, „a minden magasztosért, az egyház zenéjeért pedig különösen lelkesülő főpap nemcsak székesegyháza *Chorusát* emelte oly magaslatra, milyenre azt a szükség parancsolja, hanem egyszersmind, még pedig a legnagyobb áldozatok árán *énekiskolát* is létesített, melyben kizárólagosan csak az egyház számára szakképzett énekesek neveltettek.”³ Ennek hatásának tulajdonítja a cikkíró, hogy a Zeneakadémia és a Nemzeti Zenede is vállalkozott az egyházi zene fejlesztésére, amennyiben egyházzenei tanszék felállítását határozták el. Az előbbin egyelőre egyéves tanfolyamról volt szó, a Nemzeti Zenede azonban két évre terjedő díjmentes tanfolyamot tervezett. — Itt álljunk meg egy pillanatra, s hadd emlékeztessünk arra, hogy már Liszt Ferenc is szeretett volna egyházzenei tanszakot létesíteni az 1875-ben megalapított Zeneakadémián. Vezetésére Franz Xaver Witt, az általános német Cecilia-egyesület megalapítója és első elnöke lett volna a legalkalmasabb, de ő — betegségére hivatkozva — nem vállalta. A tanszak felállítása végülis anyagiakon bukkott meg. — Az egyházi zenészek magasabb fokú intézményes képzése azonban még ezután is sokáig váratott magára.

A szent ügyben lassú az előrehaladás, sok a fékező erő. A Zeneközlöny III. évfolyamának előfizetési felhívásában eluralkodik a keserű hang: „Lapunknak a lefolyt két évben csak küzdelem jutott osztályrészül; küzdelem, melylyel az egészen idegennek s érthetetlennek tekintett gregorianus érdekében az egyház parancsához tartva, annak szellemében utat törni igyekezett; küzdelem, melyben az egyházi ének és zene terén többfelé lábra kapott lelkiismeretlenségnek, hebehurgya felületességnek, színházias gyönyörködtetésnek, vétkes tudatlanság és gondatlanságnak hadat üzent; küzdelem, melyben a jobb érzésűeket csoportosítva, egymáshoz közelebb hozva, egyesítve egy egészséges magvat teremtett [...]” „Lapunk, melynek iránya ismeretes, eddig kivált az elmélet terére szorult, de a jövőben kilép a gyakorlati élet nagy világába is s legközelebbi céljául azt tűzi ki, hogy szerte e szép hazában az egyházi zenét ápoló és fejlesztő Caecilia-egylet egyházmegyénként szerveztessék.”⁴ Az első öt számban közli is magyar fordításban „A német-, osztrák-magyar birodalom és Svájc általános Caecilia-egyesületének alapszabályait”, de az egyházmegyei és plébániai Cecilia-egyesületek működéséhez mintául szolgáló alapszabályzatokat is. Az igazsághoz tartozik, hogy plébániai Cecilia-egyesületek ekkor már működtek Magyarországon. 1896-ot írunk; a legelső ilyen egyesület (énekkar formájában) —a szatmári— ebben az évben 25 éves fennállását ünnepli! A közzétett alapszabályzat II. cikkelye szerint „Az egylet célja a katolikus egyházi zenét az egyház akarata szerint és szellemében a szertartásos

³ Uo. 4–5. sz., 6–7.

⁴ Uo. III (1895) 1. sz., 1. („Előfizetési felhívás”)

törvények és rendeletek alapján művelni és felvirágoztatni. Az egylet hatáskörébe tartozik tehát művelni: 1. A gregoriánus karéneket; 2. a régiebb és újabb egyházi időmértékes éneket; 3. a nép nyelvén való egyházi éneket, az orgonajátékot s az orgonával kísért egyházi énekműveket, az egyházi énekműveket kísérő hangszeres zenét, ott, hol annak használata dívik.”⁵

A tisztánlátás útján még közelebb viszi a kibontakozáshoz a reformot sürgetőket és a cselekedni akarókat Kováts Sándor temesvári teológiai tanárnak *Az egyházi zene reformja* (Temesvár 1897) c. könyve. Ismertetője nem is hallgatja el, hogy „a legalkalmasabb időben jelent meg a munka, akkor, midőn közel jövőben megmozdulunk, hogy a szükséges reformnak első lépését az egyházzenei conferentiát, esetleg (mert a jelentkezők számától függ) congressust megtartsuk.”⁶ A konferencia beharangozása sem késett sokáig; a lapnak már a következő számában olvashatjuk *Egyházzenei értekezlet* címmel a tervezett tárgysorozatot és a szerkesztőség buzdító gondolatait: „A tanácskozás álljon életre való gyakorlati, az egyházi zene virágoztatására szolgáló ügyek előadása, megvitatása, határozásából; a lelkesedést az egyházi zene gyakorlati bemutatása fogja bennünk kelteni: mindezek eredménye pedig lesz a sz. Czi-czelle pártfogása alatt álló Országos egyházzenei egyesület szervezése és megalapítása.”⁷

Ennyi alapos —az eddigiekben csak vázlatosan ismertetett— előkészítés után került sor végülis a tanácskozásokra 1897 augusztusának utolsó napján, szeptember 1-jén és 2-án. Vaszary Kolos bíboros hercegprímás, esztergomi érsek már előzetesen Bogisisch Mihály c. püspököt, a Mátyás-templom esperes-plébánosát nevezte ki az értekezletek elnökének. „Ezen kiküldéssel —írja megbízó levelében a főpásztor— ki akartam mutatni helyeslésemet a cél iránt, melyet a zeneértekezlet számára levelében megjelölt és jóakaratomat ama férfiak iránt, kik az egyházi zene emeléseért buzgólkodnak.”⁸ Bogisisch —hosszabb távon a magyarországi ceciliánus mozgalom tulajdonképpen életre keltője— ekkor már a Tudományos Akadémia levelező tagja, *A keresztény egyház ősi zenéje* c. könyv (1879) és több, a régi magyar egyházi énekkel foglalkozó tanulmány szerzője, az *Őseink buzgósága ima- és énekeskönyv* (1888) összeállítója. Az irányítás tehát a legilletékesebb kézben volt. Az ő elnöklete alatt „Magyarország különböző részeiből —olvashatjuk ismét az Alkotmány tudósítását— az egyházi zenének negyven kiváló munkása jött a kongresszusra. Oly tekintélyes szám, a minőt a kongresszus összehívói sem mertek remélni. A püspöki székesegyházak majdnem mindegyike elküldötte karnagyát, s képviselve volt kevés kivétellel minden egyházmegye s az ország minden na-

⁵ Uo. 3–4.

⁶ Uo. IV (1896) 5. sz., 40.

⁷ Uo.

⁸ Uo. 8. sz., 61.

gyobb városa.”⁹ A kongresszus ünnepélyes Veni Sancte-val kezdődött. Az előadásokat a központi papnevelő intézet dísztermében tartották. A délutáni programok orgona- és énekkari hangversenyekből álltak. Ezeknek keretében került sor például a budai ferences és a belvárosi templom orgonájának a bemutatására. Bogisch Mihály megnyitó beszédében —többek között— ezt mondta:

„A hetvenes évek elején ért azon kitüntető szerencse, hogy boldog emlékű Schwändtner Mihály belvárosi apát-plébános házában Liszt Ferencet, az utolérhetetlen művészt, századunk csodás zeneköltőjét megismertem.

Liszt Ferenc, az egyházi zeneművészet egén világító napként ragyogó nagy géniusz, barátságával megtisztelt és nemes szíve szeretetének egész melegét reám árasztotta. Ő irányította lelkemet a parlagon heverő egyházi zene művelésére; ő gazdagított kitűnő művekkel és a munka nehéz óráiban bölcs tanácsával támogatva kitartásra buzdított.

Neki köszönhetem, hogy már [az] 1880. és 1881. évben [...] megjártam az egész katolikus Németországot, hogy a székesegyházi, városi és egyetemi könyvtárakban [...] az egyházi zene múltját, a templomokban pedig, az építészeten ezen csodálandó remekműveiben, az egyházi zene jelenét tanulmányozhassam.

A külföldön szerzett tapasztalatok behatása alatt emeltem fel gyenge szavam. Az elmaradhatatlan szebb jövő vonult el szemem előtt, midőn teljes meggyőződéssel adtam azon reményemnek kifejezést: miszerint hazánkban a teljesen parlagon heverő egyházi zenét —nagy anyagi áldozatok nélkül is— a meglevő szellemi és anyagi erőkkkel egy-két évtized alatt Németország fenséges egyházi zenéje mellé emelhetjük. Magyarország nm. püspöki kara, mely a múltban az egyházi festészet, szobrászat és régészet terén oly fejedelmi áldozatot hozott, nem fogja megengedni, hogy az egyházi zene, a szépművészetek királynéja, az istentisztelet fénye [...] rongyokba burkolva, idegen kezek által odavetett alamizsnából tengesse továbbra is életét. Taníttassék az egyházi zene elméletileg és gyakorlatilag minden papnöveldében hetenkint két órában és egy évtized alatt az egyházi zene Istentől hívatott jogos birtokosának, a papságnak kezében lesz.”¹⁰

A délelőtti tanácskozásokon elhangzott előadások felölelték a magyar egyházi zene minden lényeges kérdését. Kutschera József komáromi h. plébános, a katolikus Egyházi Zeneközlöny szerkesztője „Püspöki rendelkezés az egyházi zene ügyében” címmel értekezett; Bundala János józsefvárosi káplán felolvasásának címe: „Az egyház és a liturgikus ének” volt. Haller Jenő szatmáregyházmegyei áldozópap „az egyházi zene kellékeiről, a gregorianus choralisról és a polifon zenéről olvasott föl egy hosszabb s mindvégig érdekes értekezést” — írja a tudósító. Molecz Tivadar komáromi egyházkarnagy az egyházi népenekekről, Konrády Lajos, a kassai főreáliskola hittanára „A székesegy-

⁹ *Alkotmány* II (1897) 209. sz., 6.

¹⁰ Uo. — Ld. még: *Magyarország egyházzenei első tanácskozmányának munkálatai*. Bp. 1897. 1–2.

házi, káptalani, plébániai zene- és énekkarokról” tartott előadást. Léh Jakab újvidéki karnagy „A hangszeres zene az egyház szolgálatában” című írását olvasta fel. Supper Alfréd, a csornai premonstreiek karnagya előadásában az énekkari muzsika érdekében emelte föl szavát. A második nap délelőttjének utolsó programpontjaként „a tárgysorozat legeredetibb s éppen ezért legérdekesebb pontja következett” — olvassuk az Alkotmány szeptember 2-ai számában. „Glatt Ignác, a pécsi székesegyház karnagya s a pécsi püspöki gregorián énekiskola vezetője kis könyvecskével és krétával a kezében a nagy falu tábla elé lépett. Előtte —mint az iskolában a gyermekek— foglalt helyet a hallgatóság s ő egy szabad előadás keretében pontról-pontra ismertette meg hallgatóságát a nagy pedagógiai és zenei tudásról tanuskodó oktatási rendszerrel, a melyet énekiskolájában kis növendékeivel szemben érvényesít, hogy belőlük az egyház igaz szellemében működő s képzett énekeseket neveljen.

Áhítatos figyelemmel lesték a kongresszus tagjai minden szavát az előadónak s gyakori közbe szólásokkal ez is, az is egyben-másban fölvilágosítását kérte s ő szíves előzékenységgel adta a magyarázatokat. Nem tagadta, hogy az oktatás munkája sok türelmet és fáradságot igényel, de a tapasztalt gyönyörű eredmények után mondhatja, hogy a munka megéri a fáradságot.

Glatt Ignác ezzel a szabad előadással ugyszólván magával ragadta s teljesen a szentügy számára nyerte meg a kongresszust, a mely nemcsak zajos tapssal, éljenzéssel s meleg kézszerítésekkel fejezte ki neki köszönetét, de egyenesen fölkérte, hogy tanításmódját könyv alakban tegye közkinccsévé a katolikus egyházi zene magyar munkásainak.”¹¹

A harmadik napon a kántorképzés kérdéseiről hallhattak az egybegyűltek: Erney József egyházi karnagy, a Nemzeti Zenede tanára és Kutnyánszky Jenő dévai tanítóképző-intézeti tanár tartottak előadást és sorakoztatták föl javaslatokat, mélyreható reformokat sürgetve. Szautner Zsigmond zeneakadémiai tanár, a belvárosi templom karnagya „az orgonaügyről írt hosszabb szakszerű tanulmányát az idő előrehaladottsága miatt nem olvasta föl. Csak határozati javaslatait terjesztette elő. [...]”¹² Kováts Sándor részleteket olvasott föl már említett munkájából, ez alkalommal a papnevelő intézeti egyházi énekköztetésre irányítva a figyelmet, ugyancsak gyökeres reformok szükségességét hangsúlyozta.

Bár ezek az előadások —melyek a viták anyagával együtt önálló kiadványban is megjelentek— a hazai egyházi zene állapotának felmérése és a további fejlődés szempontjából igen hasznosak, mondhatni döntőek voltak, mégis ez utolsó nap leglényegesebb mozzanata az OMCE megalakítása volt. Hadd adjam át a szót ismét a szemtanúnak:

Az előző napi ülések jegyzőkönyvének ismertetése és hitelesítése után „Kutschera József komáromi h. plébános röviden ismertetvén a Cecilia-egye-

¹¹ Uo. 210. sz., 7.

¹² Uo. 211. sz., 7.

sületek szervezetét és hivatását, a kongresszus tagjainak egy országos magyar Cecilia-egyesület alakítását ajánlja. Majd pontonként fölolvassa a német minta után készült alapszabály tervezetét, a melyet a kongresszus Bogisisch Mihály, Mayer Károly, Glatt Ignác, Kováts Sándor és Konrády Lajos hozzászólásai után némi módosítással elfogadott.

Szép jelenet következett erre.

Az elnöklő püspök kérdést intéz a kongresszus tagjaihoz, elfogadják-e a módosított alapszabályokat. A kongresszus egyhangúlag nyilatkozik: *Elfogadjuk.*

Bogisisch püspök föláll. Vele együtt kelnek fel helyeikről a kongresszusi tagok.

Mivel tehát a kongresszus az alapszabályokat elfogadta —mondotta a püspök— a lelkem legnagyobb örömeivel az *Országos Magyar Cecilia-egyesületet megalakultnak nyilvánítom.*

Lelkes éljen és taps zúgott végig a termen ezekre a szavakra s percekig tartott, a míg a csend újra helyreállott.

A kongresszus az elnök indítványára nyomban táviratilag üdvözölte *Vaszarj* Kolos bíboros-hercegprímást és *Wlassics* Gyula közoktatásügyi minisztert¹³ — továbbá Franz Haberlt, a regensburgi énekiskola igazgatóját, a német Cecilia-egyesületek, a katolikus egyházi zene előharcosát.

Talán nem lesz érdektelen, ha befejezésül még ismertetem az egyesület első tisztikarát — ezzel is hálával adózva az érdemes elődök emlékének úttörésükért. Elnök: Bogisisch Mihály c. püspök. Alelnökök: Mayer Károly székesfehérvári kanonok, Glatt Ignác pápai kamarás, a pécsi énekiskola igazgatója, Kersch Ferenc esztergomi és Lányi Ernő egri főszékesegyházi karnagyok. Igazgató: Kutschera József komáromi h. plébános. Titkár: Haller Jenő szatmári székesegyházi karnagy, szatmáregyházmegyei áldozópap. Pénztáros: Bunda János józsefvárosi segédlelkész. Megválasztották egyúttal az egyházi ének-és zeneműveket bíráló bizottság tagjait is.

Hogy az egyesület a megalakulását követő évtizedekben milyen eredményes működést fejtett ki, annak értékelése meghaladná e rövid megemlékezés kereteit. E száz év előtti események vázolója után leteszi a tollat a krónikás.

¹³ Uo. 6.